

DOI 10.36074/grail-of-science.08.12.2023.44

ПЕРЕКЛАДАЦЬКІ ТРАНСФОРМАЦІЇ ЛЕКСИЧНИХ ЕМФАТИЧНИХ КОНСТРУКЦІЙ

Король Л.Л. 

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри англійської та німецької філології
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка, Україна

Ладатко Д.І.

магістрантка
кафедри англійської та німецької філології
Полтавський національний педагогічний університет
імені В. Г. Короленка, Україна

Анотація. Стаття розглядає перекладацькі трансформації лексичних емпатичних конструкцій як сукупності мовних засобів, які маніфестують, виформовують і модифікують підсилення висловлення з метою емоційного увиразнення, акцентування уваги, надання йому емоційної експресії. Зауважено, що відтворення емфаз та прийомів особливості такого відтворення в перекладі заторкують вельми важливу перекладознавчу проблему, від розв'язання якої значною мірою залежить адекватність, гармонія переданого смислу лексичної одиниці в мові перекладу. Наведено приклади перекладацьких трансформацій та з'ясовано особливості відтворення емпатичних засобів англійської мови в українськомовному перекладі.

Ключові слова: переклад, перекладацькі трансформації, емфаза, емпатична конструкція.

У сучасній лінгвістиці поняття «емфаза» найчастіше пов'язують із позначенням емоційного маркування, підсилення висловлення, глибоко вкоріненим у надра англійської мови, в якій латинське запозичення *emphasis*, утворене *emphainein* (виявляти, виявляти, робити видимим щось) від відоме з XVI століття [5].

На українському лексикографічному терені термін зужитковано як «підсилення емоційної виразності мови зміною інтонації і застосуванням різних риторичних фігур; напруженість при вимові певних звуків» [2].

З обширу наукових візій на сутність та роль емфаз (О. Валько, З. Воронова, Н. Денисенко; А. Загнітко, А. Дринко, Ю. Павловська, А. Котковець, С. Гришко, О. Татаровська, К. Новікова, М. 25. Холодницька, Е. Nida, R. Quirk, В. Shlenker, інші) вирізняємо таку вагому з погляду нашого дослідження площину, як перекладацькі трансформації емпатичних конструкцій.

Лише окремі емпатичні конструкції в англійській та українській мовах співпадають, але найчастіше співпадіння є лише частковим або й взагалі відсутнім через граматичні особливості обох мов [6].

Саме ця обставина й створює труднощі під час перекладу емпатичних конструкцій. Ми провели аналіз перекладацьких трансформацій, які найчастіше використовуються для передачі їх на українську мову через зауважену мовну асиметрію. Під перекладацькими (міжмовними) трансформаціями розуміємо перетворення, що дозволяють здійснити перехід від автентичних одиниць до відповідників у перекладі [6].

З-поміж поширених трансформацій, вирізнімо перестановку (інверсію), яка базована на зміні порядку мовних елементів у перекладі відповідно до їх порядку у вихідному тексті. Перестановки, що вкрай важливо констатувати, можуть заторкувати слова, словосполучки, частини складних пропозицій, елементарні пропозиції всередині складних речень, а також незалежні пропозиції в контексті цілого тексту.

Заміна – це метод перекладу лексичних одиниць іноземної мови, при якому перекладач послуговується лексичними одиницями мови перекладу, які не є семантичними еквівалентами, але мають логічну обґрунтованість.

Такі трансформації, як додавання та опущення, надзвичайно актуальні при перекладі. Додавання, спричинене необхідністю передати повноту змісту і врахувати розбіжності в граматиці, розширює початковий текст. Натомість опущення – супротивна перекладацька дія.

Компенсація – це заміна елемента оригіналу вихідної мови іншим елементом, розташованим у відповідному порядку, що відповідає загальному ідейно-художньому характеру оригіналу та враховує особливості вихідної мови, де це можливо і зручно.

Такий тип трансформації, як *конкретизація* веде до заміни іноземномовного слова або словосполучки, що має ширше предметно-логічне значення, на слово мови перекладу зі значенням семантично вузьчим. У той же час *генералізація* – це процес, котрий протиставляється конкретизації. Тобто, це заміна вихідного значення у випадках, коли рівень інформаційної деталізації вихідної одиниці перевищує деталізацію відповідної одиниці в перекладі, та полягає в заміні конкретного поняття загальним, або заміні видового поняття родовим, для досягнення належного рівня інформаційної взаємодії між текстами.

Модуляція або *смысловий розвиток* – це заміна слова або словосполучення іноземної мови, значення яких можна вивести логічним шляхом з початкового значення [3, с. 240].

Сучасні дослідники [3–6] звертають увагу і на прийом перекладу, відомий як *лексико-синтаксичний повтор*. Визначення цього поняття ґрунтоване на ідеї повторення того самого слова, словосполучення або речення в межах одного або кількох висловлювань.

Відповідно до розташування в реченні, зужитковані декілька типів лексико-синтаксичних повторів: *анафора* – це повторення одного й того ж слова або фрази на початку пропозиції або її частини; *епіфора* – повторення одного й того ж слова або фрази в кінці речення або його частини; *кільце* – це

повторення однієї і тієї ж лексичної одиниці на початку та в кінці речення; *підхоплення* – це повторення однієї і тієї ж лексичної одиниці в кінці одного речення і на початку наступного.

Зазначимо, що лексико-синтаксичні повтори відіграють важливу роль у структуруванні тексту та забезпечують його змістову цілісність. Втім, слушно зауважено, що не завжди повтори є конструктивними елементами текстування. Питання перекладу повторів ускладнюють особливості мови, наприклад та, що українська мова має нахил до більшого використання тавтології. Тож перекладачеві доводиться в певних випадках порушувати стилістичні норми української мови [4, с. 36].

При перекладі емпатичних конструкцій застосовується розмаїття перекладацьких рішень. Так, у випадках, коли зустрічаються розщеплені пропозиції, застосовуються такі трансформації: заміна типу пропозиції, опущення, компенсація та переміщення. Переклад інверсії здійснюється шляхом заміни типу пропозиції, об'єднання пропозицій, синтаксичного уподібнення та компенсації.

Негативні емпатичні конструкції передають засобами антонімічного перекладу, лексичної компенсації, додавання лексичних елементів та заміни форм слів. Зазвичай, емпатичні конструкції асоціюються з нейтральними, тому їх розглядають як типовий вираз емоційно забарвленої мови [3–6]. Такі конструкції використовуються для акцентування окремих частин речення та надання емоційного відтінку всьому висловлюванню.

Різноманітність способів вираження емпатичності, певна річ, створює певні складнощі при сприйнятті тексту та його перекладу.

В контексті перекладу емпатичних конструкцій можна говорити про вміння аналізувати граматичну структуру англійських речень та виявляти модель, за якою вони побудовані. Спираючись до думки інших дослідників [5–6], ми вважаємо, що під час перекладу доцільно, ба, навіть необхідно вносити одночасно лексичні та граматичні зміни.

Щоб виразити емпату на лексичному рівні, часто використовується прийом експлетиву, зокрема вставні слова. Розглянемо, як належно передати вставне слово *however* при перекладі. Наприклад:

The size has evolved, however, from its original 35cm, with variations including mini and travel sizes added over the years. – Однак, розмір еволюціонував від початкових 35 см, з роками з'явилися різні варіанти, включаючи міні- та дорожні розміри.

У наведеному прикладі емпатичне слово *however* виділене комами та розташоване після основної частини речення, слугує для увиразнення протилежності відносно попереднього вислову або контексту, і його значення можна передати як «однак». В аналізованому реченні використовується граматична трансформація, оскільки емпатичне слово було перенесене на початок речення при перекладі. Ця зміна порядку слів обумовлена, як зазначалося, відмінностями у синтаксичних структурах англійської та української мов.

Вставні англійськомовні емпатичні вирази *without doubt* та *undoubtedly* є чітким виразом авторської впевненості, переконаності.

Українська мова має численні еквіваленти для цих вставних виразів, до прикладу, такі: «безумовно», «без сумніву», «певне», «звісно», «безперечно» та ін. Ці вирази зберігають свою функцію й підкреслюють безсумнівність авторських тверджень. Неведемо приклад уживання цих виразів у реченнях:

But I think he has been one of the signings of the season without doubt. – Але я думаю, що він безперечно став одним із підписань сезону.

Прикладом вставних емфатичних слів також можна вважати *indeed*, яке базується на основній функції вказівки на дійсний стан справ, вираження думки або реакції мовця. Часто в мовленні такі вставні слова використовуються для підкреслення відсутності найменших сумнівів у правильності оцінки або судження.

These kinds of 'very traditional industries' have indeed carried prestige, says Jonah Stillman. – Подібні «вельми традиційні галузі» справді були престижними, каже Джона Стілман.

Лексему *indeed* часто можна перекласти дослівно на українську як «дійсно» або «(на)справді».

Аналізуючи лексичні емфатичні конструкції, ми розглянули цікаву структуру *as...as...* у сполученні з займенником *any*.

As a result, any of these [mountain] regions are regarded as hotspots that are vulnerable to high risk of extreme rainfall events and related hazards of flooding, landslides and soil erosion. – Як наслідок, будь-який із цих [гірських] регіонів розглядається як гаряча точка високого ризику екстремальних опадів та пов'язаних із ними небезпек повеней, зсувів та ерозії ґрунтів.

Прикладом емфатичної лексеми є підсилювальне дієслово *do*. Зазвичай воно розміщується перед основним дієсловом з метою вказати на його вагомість. Наприклад: *Kiwis love brunch, and I do think we do a really good brunch at Homeland. – Ківійці любляють сніданки, і я направду вважаю, що в «Homeland» ми готуємо дуже смачні.*

Дієслово виокремлюється для підкреслення впевненості мовця в тому, що він висловлює. Аби зберегти яскравий емфатичний відтінок, підсилювальне дієслово *do* перекладається словами «все-таки» або «дійсно», «направду». При перекладі емфатичних конструкцій з використанням підсилювального *do* використовується лексична трансформація з метою збереження динаміки вихідної мови.

Для підсилення негативних емоцій застосовується емфатична конструкція з лексичним супровідником *too*. Зазвичай він розташовується перед прикметником і підсилює негативний відтінок висловлюваного. Це емфатичне слово перекладається через лексичну трансформацію словникового відповідника як «надто» чи «занадто».

But, feeling that courgettes were to too big and long for his envisioned dish ... – Однак, відчуваючи, що кабачки занадто великі й задовгі для замисленої страви...

Серед розглянутих емфатичних конструкцій менш продуктивною є конструкція *what is more*. Зазвичай, в англійській мові вона розташовується на початку речення і вводить певну нову інформацію, яка доповнює вже висловлене мовцем раніше.

В українській мові цей акцент на нові факти передається через лексичну трансформацію і має прямий еквівалент у виразі «більше того» чи «ба, більше».

What is more, this audience is young, diverse and smart. – Більше того, ця аудиторія молода, різноманітна, розумна..

Конструкція *such a* допомагає висловити захоплення мовця певною подією. Переклад емпатичності досягається за допомогою лексичної трансформації відповідного словника, наприклад, через використання слова «такий».

There is such a thing as taking oneself too seriously. – Побуває така штукерія, як непомірно серйозне ставлення до себе.

Ми натрапили на вельми цікавий приклад використання лексеми *only* на початку речення. Ця конструкція приковує увагу до висловлюваного. Зазвичай лексема розташовується безпосередньо перед тим словом або фразою, яку вона обмежує. В цьому випадку лексема перекладається з використанням лексичної трансформації додавання, оскільки український переклад доповнюється словом «ось», що упомітило емпатичний відтінок лексеми.

Only genuinely clean hydrogen can help solve the climate crisis. – Ось тільки справді чистий водень може допомогти вирішити кліматичну кризу.

Цікавими є приклади використання лексичних емпатичних конструкцій, таких як *whenever* та *never*. Українською слово *whenever* перекладається як «як тільки», «щоразу». Це слово використовується як емпатична одиниця, коли щось у явленому моменті не має значення, і коли необхідно зосередити увагу на сказаному. При перекладі слова *whenever* використовується лексична трансформація – словниковий відповідник, і в нашому контексті воно перекладається як «кожного разу».

Whenever the world gets too loud I come to Koriniti Maraе. – Кожного разу, коли світ стає занадто гучним, я приїжджаю в Кориніті Мараяе.

Проілюструємо приклад уживання прислівника *rarely*, розташованого на початку речення. Він несе в собі усталено негативне значення, і для підсилення емпатичності в українській мові залишається на початку речення.

За нашою думкою, оптимальним способом осенсування цього прислівника може бути лексична трансформація: додавання слова «доволі» до основного перекладу прислівника.

Rarely if ever have most of us had to think about laws that combat money laundering, terrorism financing, human and drug trafficking, sanctions evasion and other financial crime. – Доволі рідко, якщо взагалі коли-небудь, більшості з нас випадало замислюватися про закони, які протидіють відмиванню грошей, фінансуванню тероризму, торгівлі людьми та наркотиками, ухиленням від сплати та іншими фінансовими злочинами.

В контексті низки досліджених трансформацій слушно констатувати, що засоби вираження емпатичності й експресивності покликані впливати на читача та реалізуються завдяки інтенсивності вираження, напруженості, естетичності мовлення, а також експресивно-емоційній лексиці [6, с. 128].

Висновки. Отже, переклад більшості лексичних емпатичних конструкцій здійснюється за допомогою лексичних трансформацій, що засвідчує наявність

в українській мові широкого асортменту відповідників для англійськомовних засобів передачі емфази.

Список використаних джерел:

- [1] Воронова, З. Ю. (2018). Відтворення в українських перекладах емоційно забарвлених англомовних лексичних одиниць та граматичних конструкцій. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія*. 2(36), 128–130.
- [2] Емфаза (1971). *Словник української мови* : у 11 тт. за ред. І. К. Білодіда. Київ: Наукова думка, 1971. (2), 479.
- [3] Павленко, В. В. (2013). Лексико-стилістичні особливості матеріалів британських газет. *Наукові записки*. 2013. (37), 235–236.
- [4] Мартакова, А., Яценко, І. (2020). Становлення комунікативно-функціонального підходу до перекладу в західному перекладознавстві. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. (7), 66–73.
- [5] Online Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/word/emphasis> (accessed 04.12.2023).
- [6] Cherchata, L., Korol, L., Rubchak, O., Orda, O., Novytska, D. (2023). Effectiveness of Translation Transformations in Different Styles of the English Language for Teaching Written Translation. *Amazonia Investiga*. 2023. (12/67), 185–197.